

УДК 341.1/8

**АЗАПТАУЛАРДАН, ҚАТЫГЕЗ АДАМГЕРШЛІККЕ ЖАТПАЙТЫН ЖӘНЕ
АР-НАМЫСТЫ ҚОРЛАЙТЫН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАН БОСАТУ ҚҰҚЫҒЫ**

Есимова Асем, Балкенова Мейрамгуль

yessimovaassem@gmail.com, balkenm@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ заң факультеті

Халықаралық құқық мамандығының 3-курс студенттері

Ғылыми жетекші: Мурзағалиев Е.Ч.

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

Аннотация

Ғылыми мақала тақырыбы: Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияның 1984 жылғы 10 желтоқсанда қабылдаған құжаты азаптауларды қолдануға қарсы күрес саласындағы кодификациялау процесін аяқтады.

Ғылыми мақаланың мақсаты: адам отбасының барлық мүшелерінің тең және ажырамас құқықтарын тану бостандықтың, әділеттіліктің және жалпыға бірдей

бейбітшіліктің негізі болып табылады, бұл құқықтар адамның жеке басына тән қадір-қасиеттен туындайтын екенін мойындау.

Аннотация

Тема научной статьи: Документ Принятый 10 декабря 1984 года Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания.

Цель научной статьи: Признание равных и неотъемлемых прав всех членов человеческой семьи является основой свободы, справедливости и всеобщего мира, признать, что эти права вытекают из достоинства, присущего человеческой личности.

Annotation

Subject of the scientific article: Document Adopted on 10 December 1984 by the General Assembly of The United Nations of the Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

The purpose of the scientific article: Recognizing the equal and inalienable rights of all members of the human family is the Foundation of freedom, justice and universal peace, and recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person.

Әлемде азаптауларды қолдануды түбірінен жою Біріккен Ұлттар Ұйымы өзінің құрылуынан кейін бірнеше жыл өткен соң шешкен негізгі проблемалардың бірі болып табылады. Барлық адамдарды азаптаудан және басқа да қатыгездіктен тиісінше қорғауды қамтамасыз ету үшін, Біріккен Ұлттар Ұйымы бірнеше жыл бойы әмбебап нормаларды қабылдады. Уақыт өте келе бұл нормалар халықаралық декларациялар мен конвенцияларда бекітілді. 1984 жылғы 10 желтоқсанда Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияны қабылдауы азаптауларды қолдануға қарсы күрес саласындағы кодификациялау процесі аяқталды. Сонымен қатар, ол Азаптауларға қарсы Комитет - бақылаушы орган құрды, оның негізгі міндеті Конвенцияның сақталуы мен қолданылуын қамтамасыз ету болып табылады. Комитет алғаш рет 1988 жылдың сәуірінде Женевада жиналды және одан кейін белсенді қызмет атқарды, ол көбінесе қараушы болса да, оған кең жұртшылық арасында танымалдылықты түсіреді.

Әдетте, Комитет жыл сайын кезекті екі сессияны өткізеді. Алайда Комитеттің шешімі бойынша, оның мүшелерінің көпшілігінің өтініші бойынша немесе Конвенцияға қатысушы мемлекеттердің бірінің өтініші бойынша арнайы сессиялар шақырылуы мүмкін. Комитет өз мүшелерінің арасынан төрағаны, Төрағаның үш орынбасарын және баяндамашыны сайлайды. Мұндай құрамдағы лауазымды адамдар қайта сайлау мүмкіндігімен екі жылға сайланады. Комитет мамандандырылған мекемелерге, Біріккен Ұлттар Ұйымының мүдделі органдарына, үкіметаралық өңірлік ұйымдарға және экономикалық және әлеуметтік кеңес жанындағы консультациялық мәртебесі бар үкіметтік емес ұйымдарға оған қоса Конвенцияға сәйкес өзі қабылдайтын қызметке қатысты ақпаратты, құжаттаманы және жазбаша өтініштерді ұсына алады. Ол қатысушы мемлекеттерге және Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясына өз жұмысы туралы жыл сайынғы баяндаманы ұсынады. [1]

Қатысушы мемлекеттер Комитеттің қызметін жүргізуге байланысты туындайтын шығыстарды өтеуді өзіне алады, олар олардың арасында Біріккен Ұлттар Ұйымының бюджетіне олардың жарнасына барабар бөлінеді. Бір мемлекеттің үлесі жалпы шығыстардың 25% - ынан аспауы тиіс. Конвенцияның 19-бабының ережелеріне сәйкес, әрбір қатысушы мемлекет Комитетке Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы арқылы осы Конвенцияға сай өзінің міндеттемелерін жүзеге асыру жөнінде өзі қабылдаған шаралар туралы баяндамаларды ұсынады. [2]

Конвенцияның 20-бабына сәйкес Комитет қатысушы мемлекеттерде азаптауларды жүйелі түрде қолдану туралы арыздарға қатысты ақпарат алуға және тергеу жүргізуге құзыретті. Конвенцияның 20-бабында көзделген рәсім екі элементпен сипатталады: құпиялылық және тиісті қатысушы мемлекеттермен ынтымақтастық іздестіру.

Комитет осы бапқа сәйкес берілген құзырет факультативтік болып табылады, яғни конвенцияны ратификациялау немесе оған қосылу кезінде қандай да бір мемлекет осы Құзыретті мойындамайтынын мәлімдей алады. Тексеру жүргізуге уәкілетті комитет мүшелері өз қорытындыларын Комитетке ұсынады, ол оларды тиісті Қатысушы мемлекетке өзінің ескертулерімен немесе ұсыныстарымен жібереді. Бұл мемлекетке алынған ескертулерге байланысты қабылдайтын шаралар туралы Комитетті хабардар ету ұсынылады. 21-бапта көзделген мәлімдеме жасаған мемлекеттерге қатысты, Комитет қандай да бір қатысушы мемлекет басқа қатысушы мемлекетке, Конвенцияға сәйкес өз міндеттемелерін орындамайтынын мәлімдейтін хабарламаларды қарай алады. [3]

Ал, Комитетке жүгіну рәсіміне келсек, ол екі кезеңді қамтиды. Егер Конвенцияға қатысушы қандай да бір мемлекет басқа қатысушы мемлекет оның ережелерінің бірін бұзды деп есептесе, онда ол осы мәселені аталған қатысушы мемлекеттің назарына жазбаша хабарлай отырып жеткізе алады. Мұндай хабар алатын мемлекет жазбаша нысанда және үш ай ішінде осы мәселе бойынша барлық қажетті түсіндірмелерді ұсынуға тиіс. Егер мәселе тиісті қатысушы мемлекеттердің екеуін де қанағаттандыруға шешілмеген жағдайда, осы мемлекеттердің кез келгені бұл мәселені әрқашан жабық отырыстар өткізетін Комитетке бере алады. Адам құқықтары жөніндегі басқа да халықаралық шарттар сияқты белгілі бір жағдайларда азаптауға қарсы Конвенция жекелеген тұлғалар үшін Комитетке оның бір немесе бірнеше ережелерінің бұзылуы туралы қандай да бір қатысушы мемлекеттің хабарларымен жүгіну құқығын таниды. Алайда, Комитет жекелеген адамдардың қатысушы мемлекеттерге қатысты хабарларын алуы және қарауы үшін оның осы тұрғыдан құзыретін тиісті мемлекет айқын тануы тиіс. Комитет жекелеген адамдардың шағымдарын қарайтын отырыстар, әрқашан жабық болып табылады.

Хабарламаны 22-баптың мәні бойынша комитеттің құзыретін таныған және оның юрисдикциясындағы қатысушы мемлекеттің Конвенцияны бұзудың құрбаны болып табылатындығын растайтын кез келген тұлға бере алады.

Егер Комитет қандай да бір хабарламаның қолайлылығы туралы шешім қабылдаса, бұл туралы хабарламаның авторын хабардар етеді және өзінің шешімін тиісті Қатысушы мемлекетке жібереді, ол оны мәні бойынша қарайды. Конвенцияны бұзған мемлекет алты ай ішінде Комитетке осы мәселені түсіндіретін түсініктемелер немесе өтініштер береді және Ережені түзету үшін қабылдануы мүмкін шараларды көрсетеді. Хабардың авторы Комитетке өз ескертулерін немесе қосымша ақпаратты ұсына алады. Бұдан басқа, ол, егер Комитет мұны орынды деп санаса, мәселенің мәні бойынша түсініктеме беру үшін жеке өзі немесе өзінің өкілі арқылы Комитеттің жабық отырыстарына қатыса алады. Комитет сондай-ақ тиісті мемлекеттің өкілдерін шақыра алады.

Хабарламалардың қолайлылық шарттары Конвенциямен және Комитет рәсімдерінің ережелерімен белгіленеді. Қолайлы болу үшін, хабарлама қажет емес:

- анонимді және Конвенция ережелерімен үйлеспейтін болу;
- 22-бапқа сәйкес хабарламаларды ұсыну құқығын теріс пайдалану;
- халықаралық тергеудің немесе реттеудің қандай да бір басқа рәсімдері шеңберінде қаралуға немесе қаралуға тиіс.

- бұдан басқа, құқықтық қорғаудың барлық қолда бар ішкі құралдары алдын ала таусылуға тиіс (мемлекеттердің шағымдары үшін көзделген шарттарға сәйкес).

Қарау рәсімі соңғы пікірлерді хабардың авторына және Комитет осы пікірлерге сәйкес қабылдайтын шаралар туралы оны хабардар етуді ұсынатын тиісті Қатысушы мемлекетке берумен аяқталады.

Комитет өз қызметі барысында азаптаулардың және басқа да адамгершілікке жатпайтын немесе ар - намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінің алдын алу жөніндегі Еуропалық комитетімен жұмыс қатынастарының негіздерін қалап, сонымен қатар 1981 жылғы 16 желтоқсандағы Бас Ассамблеяның 36/151 қарарына сәйкес құрылған азаптаулардың құрбандары үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының ерікті қорының қамқоршылар кеңесімен ынтымақтастық қатынастарының негіздерін қалап отыр. Азаптауларға қарсы

конвенцияда мемлекеттердің, сондай-ақ жекелеген адамдардың хабарламаларын қарау үшін көзделген тетік адам құқықтарының бұзылуы жасалғаннан кейін қолданысқа енгізілуі мүмкін. [4]

Белгілі бір мемлекет жауаптылығы бар мемлекетті жоюға түрткі болу мақсатында Конвенцияның бір немесе бірнеше ережелерін бұзғанын жария анықтау арқылы (Комитеттің жыл сайынғы баяндамасындағы) көрсетілген бұзушылықтарды "түзетуге" бағытталған. Біріккен Ұлттар Ұйымы шеңберінде жасалған адам құқықтары жөніндегі басқа да халықаралық шарттар осындай мақсаттарды көздейді.

Алайда азаптауларға қатысты, басқа да мәселелерге қатысты бақылау мен тергеудің халықаралық нормалары мен рәсімдерін әзірлеу өзі ұстануға келіскен Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше мемлекеттердің адам құқықтарын құрметтеуді қамтамасыз ету үшін жеткілікті болып табылмайды. Біріккен Ұлттар Ұйымының осы бағыттағы қызметі екі деңгейде өткізілетін техникалық көмек пен консультативтік қызмет көрсету бағдарламасымен табысты толықтырылуы мүмкін.

Бір жағынан, қандай да бір мемлекет халықаралық нормаларды қабылдаған және оларды құрметтеуге ниеттенген жағдайда да, ол тиісті халықаралық шарттарда қамтылған нормаларды орындау үшін қажетті ұлттық деңгейде, құзыреттілік пен инфрақұрылымдардың жетіспеушілігіне байланысты мұны әрдайым жасай алмайды.

Екінші жағынан, өзінің техникалық көмек бағдарламасын жүзеге асыра отырып, Біріккен Ұлттар Ұйымы Адам құқықтарын бұзудың алдын алу жөніндегі қызметті де жүргізеді. Адам құқықтарын қорғау және көтермелеу үшін Ұлттық инфрақұрылымдар құру және осы құқықтарды ұлттық деңгейде жүзеге асыруға жауапты адамдар үшін (мемлекеттік қызметшілер, полиция күштері, сот төрелігі органдарының қызметкерлері) оқу курстары мен тағылымдамаларды ұйымдастыру іс жүзінде осы құқықтарды бұздан ең жақсы кепілдік болып табылатын адам құқықтарының мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Комитет азаптаулардың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар — намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінің алдын алу жөніндегі кіші комитеттің жыл сайынғы баяндамаларын қарайды, Хаттамаға Қатысушы мемлекет ынтымақтасуға бас тартқан жағдайда көпшілік алдында мәлімдемелермен сөйлеуге немесе кіші комитеттің жекелеген баяндамаларын жариялауға құқылы. Сондай-ақ Комитеттің қатысушы мемлекеттің хаттаманың кейбір ережелері бойынша өз міндеттемелерін орындауын кейінге қалдыру кезеңін 3 жылдан 5 жылға дейін ұзартуға құқығы бар. [5]

Басқа да көптеген шарттық органдар сияқты Комитет Конвенцияның жекелеген ережелерін түсіндіру немесе қолдану мәселелері бойынша жалпы тәртіптегі ескертулер шығарады. Бұл мәлімдемелерді комитеттің өзі де, БҰҰ-ның басқа органдарымен немесе шарттық органдармен бірлесіп де жасайды.

2007 жылы Комитет баяндамаларды жасаудың факультативтік рәсімін алғаш рет енгізді, оған сәйкес мүдделі мемлекет Комитет алдын ала жіберген ескертулер мен мәселелерді ескере отырып, баяндама дайындайды. Осылайша, мерзімді баяндаманы ұсыну және қосымша сұрақтарға жауап беру кезеңдері біріктіріледі. 2010 жылы Адам құқықтары жөніндегі комитет осындай процедураны қабылдады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. С.М. Дмитриевский, Д.А. Казаков, И.А. Каляпин, А.И. Рыжов, О.А. Садовская, О.И. Хабибрахманов. Общественное расследование пыток и других нарушений фундаментальных прав человека. — Издание второе, исправленное и дополненное. — Нижний Новгород: Нижегородская Радиолaborатория, 2015. — 256 с.
2. Л. Башинова, Н. Таганкина, С. Шимоволос. Спецоперация МВД Башкирии: события, факты, оценка, выводы. — Москва: Московская Хельсинкская группа (МХГ), 2005. — 60 с.
3. Д.А.САБЛИН. Права человека: Учебное пособие. - Оренбург: ОГУ. - 166 с.. 2004
4. А.Жаппарова. Права человека в сфере охраны здоровья: практическое руководство/Под научной редакцией А.Жаппаровой. - Алматы: Из-во «Art Depo Studio», -280 стр.. 2012

5. Нурутов Дмитрий Игоревич. Становление и развитие международной системы защиты прав человека / Диссертаций. 2000